

'N BALANS TUSSEN DIE VERWERKING VAN GRONDEISE EN DIE INWERKINGSTELLING VAN WETGEWING WAT AAN DIE TOETS VAN GRONDWETLIKHEID VOLDOEN

SPEAKER OF THE NATIONAL ASSEMBLY AND ANOTHER V LAND ACCESS MOVEMENT OF SOUTH AFRICA AND OTHERS

Deur me Rebecca Sibanda: Regsbeampte, Sentrum vir Grondwte

Op 19 Oktober 2019 het die Konstitusionele Hof uitspraak gelewer in *Speaker of the National Assembly and Another v Land Access Movement of South Africa and Others* (LAMOSA 2). Die aangeleentheid was 'n aansoek deur die Speaker van die Nasionale Vergadering (NV) en die Voorsitter van die Nasionale Raad van Provinsies (NRVP) vir die verlenging van 'n interdik wat deur dieselfde hof in *Land Access Movement of South Africa v Chairperson, National Council of Provinces* (LAMOSA 1) toegestaan is.

In LAMOSA 1 het LAMOSA 'n aansoek gebring wat die grondwetlikheid van die (nou herroepde) *Wysigingswet op die Herstel van Grondregte* (Wysigingswet) uitgedaag het op grond daarvan dat die Parlement versuim het om sy grondwetlike verpligting na te kom om voldoende openbare deelname te verseker toe die Wysigingswet gepromulgeer is.

Die hof het 'n interdik toegestaan teen die verwerking van enige grondeise deur die Kommissie vir die Herstel van Grondregte (Kommissie) wat tussen 1 Julie 2014 en 28 Julie 2016 (interdik-eise) ingevolge die Wysigingswet ingedien is. Die Wysigingswet het probeer om die herstelproses weer oop te stel, sodat nuwe eise tot 30 Junie 2019 ingedien kan word. Die interdik het tot gevolg gehad dat geen van die eise verwerk kon word voordat die Parlement nuwe en grondwetlike wetgewing aangeneem het wat die verwerking van enige nuwe eise betref nie.

Die hof het die Wysigingswet ongeldig verklaar en die Parlement 24 maande vanaf die datum van waarop dit ongeldig verklaar is, gegee om nuwe wetgewing in te stel wat aan die toets van grondwetlikheid voldoen (die kriteria betekenisvolle vir openbare deelname). Die hof het bepaal dat indien die Parlement nie die sperdatum sou nakom nie, die Kommissaris vir Hoofkommissaris vir Grondeise (Kommissaris) binne twee maande na die verstryking van die aanvanklike 24 maande vir die toepaslike bevel aangaande die verwerking van die interdik-eise by die Hof aansoek doen.

Die Parlement het versuim om die wetgewing binne die gegewe tydperk in te dien, en het 'n aansoek (LAMOSA 2) gebring om die sperdatum te verleng tot 29 Maart 2019, en het aangevoer dat dit genoeg tyd sou laat vir die nuwe wetgewing om deur die NRVP en NV aanvaar te word. Die Parlement het verder aangevoer dat dit reeds stappe gedoen het om die wetgewing vinnig te verwerk. Die verlenging sal die interdik betreffende die verwerking van enige nuwe eise wat by die Kommissie ingedien word, verleng. Die Parlement het gesê dat die versuim om 'n nuwe Wysigingswet betyds te aanvaar, nie weens traagheid was nie,

Sentrum vir
**GRONDWETLIKE
REGTE**

maar eerder as gevolg van onvoldoende tyd toegeken, met inagneming van al sy ander programme.

Die Hof het die aansoek van die hand gewys en gesê dat dit die reg voorbehou om sy besluite te verander soos dit deur die Grondwet verleen word. Verder sal die vooruitsig van die bevindings die mees regverdigte en billike kompromie wees vir alle betrokke partye. Die Hof het bevind dat die Parlement versuim het om 'n aansoek om verlenging in te dien, ondanks bewyse dat dit geweet het dat dit nie die 24-maande sperdatum sou bereik nie. Die versuim om voldoende redes te verskaf vir die versuim om beide die sperdatum te bereik en om die verlenging betyds in te dien, is deur die Hof oorweeg. Die Hof het met LAMOSA saamgestem dat die Parlement nie bewys het dat buitengewone omstandighede bestaan het om die aansoek wat hy ingedien het, te regverdig nie. Verder het die Hof bevind dat die Parlement nie bewys het dat 'n nuwe Wysigingswet op die voorgestelde datum (29 Maart 2019) met die vereiste openbare deelnameproses ingestel sal word nie.

Die Hof het LAMOSA se teenaansoek gehandhaaf en die alternatiewe aansoek toegestaan. Die Hof het bevel dat die Kommissie deur 'n interdik verhoed word om die interdik-eise te verwerk totdat die ou eise verwerk is, met ander woorde totdat dit afgehandel is of na die Hof vir Grondeise verwys is, of tensy die Hof vir Grondeise toestemming gegee het vir die Kommissie om te begin om die interdik-eise te verwerk. Die Hof vir Grondeise kan ook interdik-eise aanpak in sover sodanige betrokkenheid die verwerking van enige ou eis in die belang van geregtigheid raak. Daarbenewens moet die Kommissaris verslae oor 'n verskeidenheid aspekte aangaande die verwerking van die eise met gereelde tussenposes indien, sodat die die Hof vir Grondeise 'n regterlike toesigrol oor die proses kan uitoefen. Ten slotte is die die Hof vir Grondeise die mag gegee om enige bevel wat hy nodig ag om die versnelde sluiting van ou eise toe te laat. Hierdie kompromie het 'n manier geskep om die ou eise, sowel as die interdiktes te reguleer.

Die kompromie wat in die bevel aangegaan is was die regverdigste en billike weg om te neem vir al die partye, veral vir die ontnemende gemeenskappe. Dit is algemeen bekend dat die herstelproses in Suid-Afrika moeilik is, en die stadige pas het lang wagperiodes vir eisers beteken. Die vertraging in die inwerkingtreding van die Wysigingswet verhinder voorts toegang tot grond vir hierdie demografie. Die herstel van grond is 'n emosionele en belangrike saak. Dit vereis 'n gesamentlike poging en vasberadenheid om grond en die verweefde waardigheid van mense wat van die land van hul voorouers verwyder is, te herstel. Die kompromie maak voorsiening vir grondwetlike gesonde wetgewing wat ingestel moet word, terwyl die herstelproses toegelaat word om voort te gaan.

Dit is noodsaaklik dat die regering ou eise dringend afhandel.

Die *Institute for Poverty Land and Agrarian Studies* (PLAAS) skat dat die oplossing van bestaande eise dalk meer as 140 jaar kan duur. Hierdie statistiek beklemtoon die noodsaaklikheid om eise te verwerk en afgehandel word, om toe te laat dat die mandaat wat deur artikel 25 van die Grondwet gegee word, volledig nagekom word.